

MINISTERSTWO
KULTURY, DZIEDZICTWA NARODOWEGO
I SPORTU

PODSEKRETARZ STANU
dr hab. prof. IH PAN Magdalena Gawin

Warszawa, 23 lipca 2021 r.

DOZ-KiNK.6521.15.2021.KP

Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków

/wg rozdzielnika/

Szanowni Państwo,

w ostatnim czasie można zaobserwować niepokojącą praktykę rewitalizacji zabytkowych rynków, placów, a nawet dzielnic miejskich, polegającą na eliminacji zieleni, usuwaniu historycznych nawierzchni i zastępowaniu ich betonem lub asfaltem. Takie działania stanowią realne zagrożenie dla historycznych układów urbanistycznych lub ruralistycznych, które zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 1 lit. b ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2021 r., poz. 710, dalej: u.o.z.o.z.) podlegają ochronie i opiece, bez względu na stan zachowania. Mając na względzie obowiązek strzeżenia przez organy administracji publicznej dziedzictwa narodowego, wyrażony w preambule i art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483); oraz art. 90 ust. 3 u.o.z.o.z. stanowiący o koordynowaniu działalności wojewódzkich konserwatorów zabytków oraz ustalaniu ogólnych kierunków ich działania przez Generalnego Konserwatora Zabytków, zobligowana jestem przypomnieć Państwu najważniejsze tezy związane z zasadami konserwatorskimi, ochroną zabytkowej zieleni i zagospodarowaniem historycznych układów zabytkowych.

Dziedzictwo kulturowe jest czynnikiem rozwoju miast, dlatego wspieranie odpowiedniego zarządzania na poziomie samorządowym może pozytywnie wpływać zarówno na ich rozwój społeczny, jak i gospodarczy. Dziedzictwo może bezpośrednio oddziaływać na pobudzanie działalności branż turystycznych, przemysłu kreatywnego, jak i uruchamiać efekty mnożnikowe poprzez wykorzystanie popytu na konsumpcję kultury, w tym także dziedzictwa kulturowego w wielu innych branżach. Oprócz potencjału ekonomicznego dziedzictwo posiada potencjał społeczny: może wspierać budowę więzi społecznych, poczucie wspólnoty, lokalnej tożsamości i dumy z miejsca zamieszkania, być nośnikiem pozytywnych wzorców społecznych. Co więcej, rozpoznanie zasobu dziedzictwa kulturowego i jego

wykorzystywanie w procesach rozwojowych wzmacnia budowę kapitału społecznego, jednego z nowoczesnych czynników rozwoju i konkurencyjności miast.

Jednocześnie należy zauważyć, że dziedzictwo jako zasób nieodnawialny wymaga nieustanej troski i zrównoważonego podejścia w planowaniu jego wykorzystania w rozwoju. Zachowanie autentyczności i integralności dziedzictwa kulturowego stanowiących najważniejszy nośnik jego wartości jest warunkiem czerpania długofalowych korzyści z jego potencjału rozwojowego. Szczególnie jest to istotne w odniesieniu do zabytków na obszarach miast gdzie presja inwestycyjna jest bardzo silna. W tym ujęciu ochrona zabytków staje się strategią osiągnięcia równowagi, opartej na zasadach trwałego i zrównoważonego rozwoju między rozwojem miast a jakością życia jego mieszkańców.

Historyczne obszary miejskie należą do najbardziej zróżnicowanych przejawów naszego wspólnego dziedzictwa kulturowego, które zostały ukształtowane przez kolejne pokolenia i stanowią pełne świadectwo działalności człowieka w czasie i przestrzeni, na co szczególną uwagę zwraca UNESCO w międzynarodowym dokumencie doktrynalnym z 2011 roku, tzw. *rekomendacji w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego*.

W strukturze miasta rynek lub plac główny to charakterystyczny element tożsamości, centralizujący życie społeczno-gospodarcze i kulturalne. Pomimo zmiany funkcji przestrzeni rynkowych, która nastąpiła w XX wieku, ich znaczenie społeczne się nie zmieniło. Ponadto przestrzenie rynkowe w dalszym ciągu skupiają najlepiej zachowaną zabytkową zabudowę, świadcząc o historii i dziedzictwie kulturowym miasta. Dlatego tak ważne jest, by proces rewitalizacji, któremu często podlegają i przekształceń wizerunku przestrzeni miejskich, przebiegał zgodnie z poszanowaniem zasad konserwatorskich.

Dlatego niedopuszczalne jest niszczenie w ramach prac rewitalizacyjnych i modernizacyjnych wypracowanych już w okresie międzywojennym koncepcji zazieleniania placów, skwerów, ulic, promenad i bulwarów, jako namacalnych dowodów poprawy sanitarnej miast zduszonych i zanieczyszczonych przez rewolucję przemysłową. Nie należy zapominać o wielkoobszarowych systemach zieleni, które zaplanowane na początku XX wieku, często wsparte na idei miasta-ogrodu miały zapewnić przez kolejne dziesięciolecia komfortowe, jakościowe i przyjazne dla mieszkańców dużych miast warunki życia. Usuwanie zdrowych drzew, które kilkadziesiąt lat temu nasi poprzednicy nasadzali z nadzieją poprawy życia w mieście, posługiwanie się argumentacją przywracania rynkom i placom ich pierwotnej funkcji wykreowanej w średniowieczu, jest działaniem fałszywym, jeżeli efektem końcowym pozostaje betonowa płaszczyzna placu z parkingiem podziemnym i donicami zamiast starodrzewia.

Przeciwstawianie się służb konserwatorskich działaniom szkodliwym dla trwałości dziedzictwa, dbałość o jakość krajobrazu kulturowego opartego na ideach z pocz. XX wieku, znajduje swoje odzwierciedlenie w współczesnych dążeniach do zrównoważonego rozwoju

Informacja dotycząca zasad przetwarzania danych osobowych przez Administratora oraz praw osób, których dane są przetwarzane została zamieszczona na stronie <http://bip.kulturaisport.gov.pl> w zakładce ochrona danych osobowych.

miast. Jest ważnym wsparciem w budowaniu współczesnych miast kompaktowych, (kontynuujących ideę miasta-ogrodu), przeciwdziałaniu negatywnym skutkom suburbanizacji i ponownemu wykorzystaniu przestrzeni w miastach. Ponadto, jest to również jeden z celów Polski w ramach Nowego Ładu, Strategii przystosowania do zmian klimatu i wielu innych inicjatyw UE.

Należy zdawać sobie sprawę, że zarówno służby konserwatorskie, jak i lokalne samorządy mogą wspierać narzędzia i technologie dedykowane ochronie dziedzictwa kulturowego, które zapewniają stabilność klimatyczną i przeciwdziałają negatywnym zmianom klimatycznym. Należy mieć świadomość, że realizacja celów ochrony krajobrazów kulturowych następuje poprzez zapisy w zakresie ustaleń dotyczących kompozycji urbanistycznej, małej architektury, ale także zasad gospodarowania terenami zieleni, mającej na celu optymalizację użytkowania przy zachowaniu ciągłości systemów ekologicznych i przeciwdziałaniu zmianom klimatycznym (w tym ciągłości korytarzy ekologicznych i wzmacniania bioróżnorodności)¹.

W ramach tych działań można wspierać również tradycyjne (ekologiczne i lokalne) techniki i technologie budowlane, rzemieślnicze i agrarne (elementy dziedzictwa niematerialnego²), tradycyjne i naturalne (ekologiczne) materiały, ochronę i odtwarzanie systemów zieleni zabytkowej miast i wsi, otwartego krajobrazu kulturowego, dawnych bogatych ekosystemów wodnych (strumieni, stawów, tradycyjnych systemów melioracyjnych), których trwanie w środowisku przez setki lat było czynnikiem stabilizującym zmiany klimatyczne (zapobiegało nadmiernemu nagrzewaniu, wspomagało retencje, zapobiegało powodziom, ułatwiało cyrkulację mas powietrza).

Z inicjatywy GKZ powstał w Narodowym Instytucie Dziedzictwa program szkoleniowy pt. „Krajobraz mojego miasta”, zawierający film i poradniki instruktażowe, które przybliżą Państwu wspierane przeze mnie idee, oraz będą z pewnością pomocne we wspieraniu lokalnych samorządów w podnoszeniu jakości rewitalizowanych i modernizowanych przestrzeni miejskich, które nie powinny być kojarzone z negatywnym pojęciem „betonozy” dotyczącej miasta historyczne.

Ponadto na obszarach, na których wymagane jest uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podstawie art. 36 u.o.z.o.z. oraz uzgodnienie z organem projektów i zmian planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz

¹ J. Welc-Jędrzejewska (koordynator), E. Kulesza-Szerniewicz, B. Makowska, E. Stieler i E. Jagielska, Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, NID, Warszawa, 2011

² Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. ratyfikowana przez Polskę w 2011 roku
http://niematerialne.nid.pl/Konwencja_UNESCO/Tekst%20Konwencji%20o%20ochronie%20dziedzictwa%20niematerialnego/

miejscowego planu zagospodarowania w myśl art. 20. u.o.z.o.z.), proszę o zastosowanie zasad określonych w:

1. Wytycznych o ochronie małych miast historycznych (znak: DOZ-OAiK.6521.4.2018.DJ) – w szczególności proszę o stosowanie reguły polegającej na odmowie uzgadniania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego lub zmian tych planów, których projekty przewidują usuwanie zieleni z rynków miejskich (za wyjątkiem opinii dendrologicznych wskazujących na zły stan roślin) oraz wymianę historycznych bruków na kształtkę betonową lub nawierzchnię asfaltową.
2. Wytycznych zawartych w instrukcji z 5 października 2018 r. (znak: DOZ-KiNK.6521.63.2018.MP), gdzie wskazano na 7 podstawowych zasad konserwatorskich, a także, że sama konserwacja *ma na celu uzdrowienie, utrwalenie i wzmocnienie fizycznej substancji zabytku i jego struktury za pomocą odpowiednich metod wypracowanych na bazie nauk przyrodniczych. Postać zabytku winna pozostać przy tym w stanie nienaruszonym*³.
3. Standardach postępowania konserwatorskiego w zakresie zagospodarowania przestrzeni rynkowych z 2 sierpnia 2019 r. (znak: DOZ.6521.26.2019.DJ) obligujących do przywrócenia w uzasadnionych przypadkach zieleni – jako ważnego elementu zagospodarowania przestrzeni rynkowych. W tym celu należy przede wszystkim wykorzystywać określone gatunki drzew liściastych (nierekomendowane są drzewa iglaste i tuje) charakterystyczne dla polskiego krajobrazu.
4. W najbliższym czasie przekazemy na Państwa ręce również wytyczne dotyczące postępowania z zielenią zabytkową.

Problematyka ochrony placów i ulic miejskich dotyka całych układów urbanistycznych, krajobrazu kulturowego i zieleni zabytkowej. Wymaga indywidualnego traktowania w rozstrzygnięciach konserwatorskich, kształtowaniu lokalnych polityk miejskich, strategiach i dokumentach planistycznych. Wymaga uwzględniania jego cech specyficznych, poprzedzonych analizami różnorodnych kontekstów przestrzennych i konieczności kształtowania właściwego otoczenia i sąsiedztwa dla obiektów oraz obszarów zabytkowych.

Dlatego wojewódzcy konserwatorzy zabytków powinni wspierać lokalne samorządy w utrzymaniu i eksponowaniu wartości krajobrazu kulturowego i zieleni zabytkowej, uwzględniając kompleksowo zagadnienia zarówno ochrony dziedzictwa kulturowego jak i środowiska przyrodniczego, a także odbudowy krajobrazów, które ucierpiały wskutek

³ M. Arszyński, J. Tajchman, *Wybrane zagadnienia słownictwa konserwatorskiego w dziedzinie zabytków architektury*, Referat wygłoszony w Sekcji Historii Architektury i Urbanistyki oraz Ochrony Zabytków Wydziału Techniki PAN w Warszawie, maszynopis Toruń-Warszawa 1971, s. 14.

rozwoju ułomnej industrializacji i urbanizacji oraz bezkrytycznego naśladownictwa wzorców obcych kulturowo.

Z wyrazami szacunku

Magdalena Gawin

Informacja dotycząca zasad przetwarzania danych osobowych przez Administratora oraz praw osób, których dane są przetwarzane została zamieszczona na stronie <http://bip.kulturaisport.gov.pl> w zakładce ochrona danych osobowych.

ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa, tel.: 22 42 10 499, fax: 22 826 07 26, e-mail: podsekretarz.gawin@kulturaisport.gov.pl